

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 29 januari 2020

Mål nr

T 481-19

PARTER

Klagande

Länsförsäkringar Södermanland, 519000-6519

Box 147

611 24 Nyköping

Ombud: Advokat RS

Motpart

CR

Ombud: Advokat JS

SAKEN

Fastställelseetalan

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom 2018-12-21 i mål T 6446-17

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens domslut.

Länsförsäkringar Södermanland ska ersätta CRs rättegångskostnad i Högsta domstolen med 240 000 kr, avseende ombudsarvode, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för denna dom.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Länsförsäkringar Södermanland har yrkat att Högsta domstolen ska ogilla CRs talan om fastställelse av att Länsförsäkringar är skyldigt att ersätta skada som har orsakats av att bolaget sade upp hans försäkring nr 655233 att upphöra före försäkringstidens utgång. Länsförsäkringar har vidare yrkat att bolaget ska befrias från att ersätta CRs rättegångskostnader i såväl tingsrätten som hovrätten samt att CR ska förpliktas ersätta bolagets rättegångskostnader i de instanserna.

CR har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

Parterna har yrkat ersättning för rättegångskostnader.

DOMSKÄL

Vad målet i Högsta domstolen gäller

1. Målet gäller förutsättningarna för ett försäkringsbolags förtida uppsägning av en försäkring och – för det fall att uppsägningen vidtagits utan rätt till det – frågan om försäkringstagarens rätt till skadestånd.

Bakgrund

2. På gårdarna Fastmyra och Tuna utanför Nyköping bedrev CR näringsverksamhet, huvudsakligen med köttproduktion. I verksamheten ingick även boskapsskötsel, jord- och skogsbruk samt viss fastighetsuthyrning. Bland

tillgångarna fanns maskiner, fordon, produkter och produktionsmedel, drygt 250 nötkreatur samt flera byggnader av olika slag. På gårdarna fanns även byggnader som inte ingick i näringsverksamheten, däribland CRs boningshus på Fastmyra gård.

3. För att skydda näringsverksamheten och den privata egendomen hade CR tecknat skadeförsäkringar hos olika bolag inom Länsförsäkringar. Byggnaderna och inventarierna i näringsverksamheten samt bostadshus, andra privata byggnader och personligt lösöre omfattades av ett försäkringsavtal med Länsförsäkringar Södermanland. I den försäkringen, som benämndes ”Lantbruksföretag” (nr 655233), ingick även huvuddelen av nötkreaturen.

4. Den 19 december 2012 anmälde CR till polisen att det under natten hade stulits ungefär 70 kor från Tuna gård. Därefter kontaktade han Länsförsäkringar per telefon. Enligt CR var hans syfte med den kontakten att kontrollera om försäkringen täckte förlusten av korna. Försäkringsbolaget registrerade en skadeanmälan i sitt datasystem och skickade en pappersblankett för anmälan av skada till CR. Han varken fyllde i eller skickade tillbaka blanketten.

5. Med anledning av CRs polisanmälan om stöld inledde polisen en förundersökning. Den resulterade i en misstanke om att försäkringsfall inte förelåg, utan att det var fråga om ett försök till försäkringsbedrägeri från CRs sida.

6. Brottsmisstanken mot CR ledde till att han var anhållen ett par dygn och att åklagaren väckte åtal mot honom för försök alternativt förberedelse till grovt bedrägeri. CR förnekade gärningen.

7. I början av 2014, innan tingsrätten hade prövat åtalet, beslutade Länsförsäkringar att omedelbart säga upp CRs försäkring ”Lantbruksföretag”. Grunden för den förtida uppsägningen var att CR hade lämnat oriktiga

uppgifter till bolaget och att förtroendet för honom som försäkringstagare därför saknades.

8. Tingsrätten ogillade åtalet mot CR. Domen överklagades inte.

9. Med anledning av beslutet om förtida uppsägning väckte CR talan och yrkade att tingsrätten skulle fastställa att skadeståndsskyldighet uppkommit för Länsförsäkringar till följd av att bolaget hade sagt upp försäkringen utan att ha haft rätt till det. Länsförsäkringar bestred käromålet och anförde att de omständigheter som hade lagts till grund för beslutet var sådana att CR fick anses väsentligen ha åsidosatt sina förpliktelser mot bolaget. Tingsrätten, som ogillade CRs talan, bedömde att Länsförsäkringar hade haft fog för beslutet om förtida uppsägning. Efter överklagande av CR har hovrätten ändrat utgången i sak och bifallit käromålet. Hovrätten har kommit fram till att någon rätt till förtida uppsägning inte funnits. Hovrätten har ansett att det inte krävs oaktsamhet från ett försäkringsbolags sida för att bolaget ska vara skyldigt att betala skadestånd, men att i detta fall Länsförsäkringar under alla förhållanden agerat oaktsamt.

Försäkringen var en företagsförsäkring

10. Högsta domstolen instämmer i hovrättens bedömning att försäkringen hos Länsförsäkringar var en företagsförsäkring. Försäkringen och försäkringsbolagets rätt till förtida uppsägning regleras därmed i 8 kap. försäkringsavtalslagen.

Förtida uppsägning

Allmänt om förtida uppsägning

11. Ett försäkringsbolags ansvar för en företagsförsäkring inträder när försäkringsavtalet ingås och ansvaret gäller till och med försäkringens sista

dag, om inget annat avtalats eller framgår av omständigheterna (8 kap. 4 § försäkringsavtalslagen).

12. Under vissa förutsättningar har ett försäkringsbolag emellertid rätt att säga upp en företagsförsäkring att upphöra före försäkringstidens utgång. En sådan uppsägning får ske bl.a. om försäkringstagaren har väsentligt åsidosatt sina förpliktelser mot bolaget. Uppsägningen ska göras skriftligen och med fjorton dagars uppsägningstid, räknat från det att försäkringsbolaget avsände den och ske utan oskäligt dröjsmål från det att bolaget fick kännedom om det förhållande som den grundas på. (Se 8 kap. 6 §.)

13. En uppsägning i förtid av ett försäkringsavtal, som är ett varaktigt avtal, kan jämföras med att avtalet hävs. Bestämmelsen i 8 kap. 6 § vilar på den allmänna kontraktsrättsliga principen om att rätt till hävning av ett avtal föreligger vid väsentligt kontraktsbrott.

14. Ett väsentligt åsidosättande kan exempelvis vara att försäkringstagaren agerar på ett sätt som i betydande grad ökar risken. Det kan också handla om att försäkringstagaren uppsåtligt eller av grov vårdslöshet framkallar försäkringsfallet eller lämnar vilseledande uppgifter vid skaderegleringen. Vid bedömningen av om ett sådant kontraktsbrott är så allvarligt att det ska medföra uppsägningsrätt bör man, liksom annars i kommersiella förhållanden, se kontraktsbrottets betydelse främst från den uppsägande partens sida. (Se prop. 2003/04:150 s. 460 f.)

15. Bevisbördan för de omständigheter som ger försäkringsbolaget en rätt till förtida uppsägning enligt 8 kap. 6 § får anses ligga på bolaget (jfr Lars Heuman, Bevisbörda och beviskrav i tvistemål, 2005, s. 376). Beviskravet är inte särskilt reglerat. Kravet bör – vid ett påstående om oriktiga uppgifter – ligga på den nivå som vanligtvis tillämpas i tvistemål, dvs. visat eller styrkt.

Bevisbedömningen ska ta sikte på de förhållanden som rent faktiskt har förelagat, vilket betyder att även utredning som inte låg till grund för uppsägningen kan föras in vid en efterföljande prövning av om uppgifterna var oriktiga.

Bedömningen i detta fall

16. Länsförsäkringar har alltså sagt upp försäkringen i förtid på den grunden att CR skulle ha lämnat oriktiga uppgifter om hur korna försvann. CR har inväntat att det är möjligt att lasta korna inom den tid som krävts för att undgå upptäckt och att förhållandena även i övrigt var sådana att det fanns förutsättningar att genomföra en stöld. Till stöd för detta har han åberopat två videofilmer med rekonstruktioner.

17. Den förundersökning som har utförts i detta fall visar i sig inte att oriktiga uppgifter har lämnats. Den utredning som CR har lagt fram talar också för att det varit möjligt att på förhållandevis kort tid lasta ett stort antal kor på en lastbil. Som hovrätten konstaterat kan utredningen inte heller sägas ge stöd för att lastningen av korna måste ha skett mellan vissa specifika klockslag under den aktuella natten.

18. Vid detta förhållande har Länsförsäkringar inte mot CRs bestridande visat att han väsentligt åsidosatte sina förpliktelser mot bolaget genom att lämna oriktiga uppgifter om att korna stulits. Bolaget hade därför inte rätt att på denna grund säga upp försäkringen i förtid. Inte heller någon annan grund för uppsägningen har visats föreligga.

Skadeståndsansvar vid förtida uppsägning

Rättsliga utgångspunkter

19. Försäkringsavtalslagen innehåller inte några bestämmelser om skadestånd vid en förtida uppsägning utan rätt. Om inget annat har avtalats eller följer av allmänna kontraktsrättsliga principer, ska skadeståndslagen med dess

culpaansvar och de principer som bär upp lagen tillämpas även i de nu aktuella situationerna, varvid försäkringsavtalets särart ska beaktas (se 1 kap. 1 § skadeståndslagen, jfr t.ex. ”Cargo Center” NJA 2014 s. 760 p. 7 och 8 med hänvisningar).

20. Enligt allmänna kontraktsrättsliga principer gäller att en avtalsbrytande part är skadeståndsskyldig för skador till följd av ett avtalsbrott men att skadeståndsskyldighet i allmänhet förutsätter oaktsamhet, såvida det inte finns någon garanti eller annan särskild utfästelse eller annat följer av särskild lagstiftning (jfr t.ex. NJA 2012 s. 725 p. 21 med hänvisningar).

21. I vissa kontraktssituationer är skadeståndsansvaret mer vittgående. Vid underlåtenhet att uppfylla penningförpliktelser föreligger strikt ansvar, vilket tagits till intäkt för att motsvarande skulle gälla även vid försenad utbetalning av försäkringsersättning (jfr NJA 1991 s. 217 samt Bertil Bengtsson, Skadestånd vid försäkringsavtal i Uppsatser om försäkringsrättsliga regler och principer, 2018, s. 80 och Bertil Bengtsson, Försäkringsavtalsrätt, 4 uppl. 2019, s. 213). Detsamma ansågs åtminstone tidigare normalt gälla vid obefogade uppsägningar av varaktiga avtal med tillämpning av grunderna för skadeståndsansvaret i 1914 års kommissionslag (se bl.a. NJA 1970 s. 122 och Jan Hellner m.fl., Speciell Avtalsrätt II Kontraktsrätt 2 häftet. Allmänna ämnen, 6 uppl. 2016, s. 214).

22. Det är inte givet att de allmänna kontraktsrättsliga principerna för skadeståndsansvar är fullt ut tillämpliga på försäkringsavtal. Frågan om ett försäkringsbolag kan bli skadeståndsskyldigt vid kontraktsbrott mot en försäkringstagare har diskuterats i förarbeten och i den juridiska litteraturen. Det har sagts att skadestånd passar mindre väl som sanktion vid just försäkringsavtal. Skälet är att båda parter huvudförpliktelse är betalning i pengar och att de skador som kan komma i fråga är rena förmögenhetsskador. Synen har emellertid inte varit samstämmig. Det har framförts också att allmänna

kontraktsrättsliga principer bör kunna gälla även för sådana avtal. Av förarbetena till försäkringsavtalslagen framgår att lagen inte utesluter att försäkringsbolaget i vissa fall kan åläggas ett ansvar på grund av allmänna principer, t.ex. skadeståndsansvar på grund av oaktsamhet vid informationslämnande. (Jfr SOU 1989:88 s. 159, prop. 2003/04:150 s. 153 f. och Bertil Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 195 f.; även Eva Lindell-Frantz, *En avtalsrättslig analys grundad på försäkringsavtalet i Variationer på ett obligationsrättsligt tema*, 1998, s. 94, och Christina Ramberg, *Kontraktstyper*, 2005, s. 212.)

23. Det kan i sammanhanget anmärkas att en försäkringstagare som i samband med en skadeanmälan har gjort sig skyldig till försök till bedrägeri är skadeståndsskyldig gentemot försäkringsbolaget för ren förmögenhetsskada, dvs. med tillämpning av allmänna skadeståndsrättsliga principer (se NJA 1994 s. 709).

Skadeståndsansvar vid företagsförsäkring

24. Företagsförsäkringar företer vissa särdrag i jämförelse med andra kommersiella avtal. Särdragen är emellertid inte sådana att det finns skäl att frångå utgångspunkten att skadestånd i och för sig kan utgå vid avtalsbrott. Frågan är då om skadeståndansvaret ska förutsätta oaktsamhet eller om ansvaret ska vara strikt.

25. Försäkringsavtal är en form av varaktiga avtal där förtroendet mellan parterna är särskilt grundläggande. Försäkringsbolaget måste i stor utsträckning kunna förlita sig på att försäkringstagarna lämnar riktiga uppgifter så att risken som försäkringen avser att täcka kan beräknas på ett riktigt sätt och skaderegleringen ske korrekt. Det finns också ett ansvar mot kollektivet av försäkringstagare att endast verkliga och reella risker omfattas av försäkringen och att felaktiga försäkringsersättningar inte betalas.

26. Obefogade uppsägningar av varaktiga avtal har tidigare i vissa situationer ansetts kunna föranleda skadeståndsansvar oberoende av oaktsamhet (se p. 21). Försäkringsbolagets vidmakthållande av försäkring utgör också en huvudförpliktelse. Med den utgångspunkten finns det skäl som talar för ett strikt skadeståndsansvar.

27. Samtidigt har försäkringsbolaget i försäkringsavtalslagen getts rätt att under givna förutsättningar säga upp en försäkring i förtid. Bolaget har en uppgift att med omsorg upprätthålla försäkringsskyddet på likartad grund gentemot alla försäkringstagare. Rätten att i förtid säga upp en försäkring vid väsentliga åsidosättanden av en försäkringstagares förpliktelser är nödvändig för att denna uppgift ska kunna fullgöras. Utövandet av uppsägningrätten kräver bedömningar som i det enskilda fallet kan vara svåra att göra och som inte sällan måste ske i situationer där det inte med säkerhet går att förutse utfallet. Ett strikt ansvar framstår mot den bakgrunden som alltför strängt. Det finns därför inte skäl att avvika från den kontraktsrättsliga huvudregeln att skadeståndsansvar förutsätter oaktsamhet.

28. Ett försäkringsbolags förtida uppsägning utan rätt av en företagsförsäkring kan alltså föranleda skadeståndsansvar, under förutsättning att bolaget har handlat oaktsamt vid uppsägningen.

Ogiltigförklaring

29. En försäkringstagare som inte godtar en förtida uppsägning kan föra talan i domstol om ogiltigförklaring av uppsägningen, om den strider mot lagen eller försäkringsavtalet. Det finns även möjligheter till intermistiskt beslut om ogiltigförklaring. Syftet med regleringen, som först från och med den 1 januari 2015 gäller för företagsförsäkring (och som därmed inte är tillämplig i detta mål), är att ge försäkringstagaren en möjlighet att upprätthålla försäkringsskyddet. (Se 8 kap. 19 § försäkringsavtalslagen, i lydelse enligt SFS 2013:1092, samt 7 kap. 7 och 8 §§.)

30. I sammanhanget kan nämnas att en ogiltigförklaring av uppsägningen inte kräver att försäkringstagaren visar att bolaget har agerat oaktsamt; i linje med vad som har anförts i det föregående är det bolaget som ska visa att uppsägningen har varit berättigad (se p. 15).

31. Talan om ogiltigförklaring ska väckas inom sex månader från det att försäkringsbolaget avsänt uppsägning med uppgift om skälen för denna och upplysning om vad försäkringstagaren ska göra för att få beslutet prövat. Om talan om ogiltigförklaring inte väcks inom tidsfristen, gäller uppsägningen oavsett om den är berättigad eller inte.

32. En underlåtenhet att föra talan om ogiltigförklaring av den förtida uppsägningen kan emellertid inte anses hindra en senare talan om skadestånd för en oberättigad uppsägning, där frågan om uppsägningen var berättigad eller inte i stället prövas prejudiciellt (jfr Bengtsson, Försäkringsavtalsrätt, s. 384).

Oaktsamhetsbedömningen

33. Enligt allmänna principer för bevisbördans placering är det försäkringstagaren (den skadelidande) som i ett mål om skadestånd ska visa att omständigheterna har varit sådana att försäkringsbolaget varit oaktsamt vid sitt beslut om förtida uppsägning av försäkringsavtalet.

34. Oaktsamhetsprövningen ska, till skillnad mot vad som gäller för bedömningen av om uppsägningen skett utan rätt (p. 15), göras med utgångspunkt i de omständigheter som förelåg vid uppsägningstillfället.

35. Vad som krävs för att ett handlande ska bedömas som oaktsamt låter sig inte bestämmas abstrakt eller generellt. I kontraktsförhållanden kan det finnas anledning att beakta bl.a. avtalets föremål, i vilket sammanhang och på vilket sätt oaktsamheten har relevans samt parternas erfarenheter och kunskaper (se bl.a. ”De enstegstättade fasaderna II” NJA 2015 s. 1040 p. 21 och 22).

Bedömningen ska alltså utgå från den föreliggande avtalssituationen och de krav på aktsamhet som kan anses följa av denna.

36. Inom försäkringsrätten tillkommer det förhållandet att skyddet av den svagare parten utifrån allmänna rättspolitiska synpunkter har utsträckts till att inte bara gälla konsumenter, utan även företag, vilket har särskild betydelse för småföretagare. Försäkringstagarens underläge har ansetts inte bara vara ekonomiskt utan även bero på bristande sakkunskap rörande den komplicerade avtalstypen försäkringsavtal. Hänsyn av detta slag har legat till grund för att reglerna i 8 kap. om företagsförsäkring har gjorts delvis tvingande till försäkringstagarens förmån. (Jfr Bertil Bengtsson, Försäkringsrätten och allmänna kontraktsrättsliga principer – en översikt i Uppsatser om försäkringsrättsliga regler och principer, 2018, s. 51.)

37. Bestämmelsen i 8 kap. 6 § försäkringsavtalslagen om förtida uppsägning har utformats som en tvingande skyddsregel till förmån för försäkringstagaren. Det skyddsintresse som bär upp bestämmelsen ska vägas in vid bedömningen av vilken aktsamhet som krävs av försäkringsbolaget. Samtidigt ligger det i grunden också här en intresseavvägning där försäkringstagarens intresse av att inte bli ställd utan skydd för egendom av ofta inte obetydligt värde måste vägas mot försäkringsbolagets och försäkringskollektivets intresse av att en försäkring i vissa fall ska kunna sägas upp redan under löptiden.

38. Försäkringsbolaget har vid en prövning av frågan om oaktsamhet, trots försäkringstagarens principiella bevisbörda, ett ansvar för att ange vilket underlag som har funnits för uppsägningen och vilka överväganden som gjorts. I stor utsträckning kommer därför oaktsamhetsbedömningen att bestå av en rättslig värdering av bolagets handlande.

39. Försäkringsbolaget måste enligt 8 kap. 6 § försäkringsavtalslagen handla utan oskäligt dröjsmål för att i förtid kunna frigöra sig från avtalet,

såvida inte försäkringstagaren har agerat svikligt (bedrägligt) eller annars i strid mot tro och heder. Detta ställer krav som i någon mån ska vägas in i oaktsamhetsprövningen.

40. Tillhandahållande av ett försäkringsskydd utgör emellertid försäkringsbolagets huvudsakliga åtagande. En förtida uppsägning av en företagsförsäkring är typiskt sett ingripande för försäkringstagaren som efter en sådan åtgärd kan ha svårt att erhålla erforderligt försäkringsskydd på annat håll; i praktiken krävs det oftast en försäkring för att näringsverksamhet ska kunna bedrivas. Med hänsyn till det sagda och till att det rör sig om en tvingande reglering till försäkringstagarens förmån, bör kraven på aktsamhet ställas relativt högt.

41. Uppsägningen måste, för att inte anses oaktsam, bygga på ett stabilt underlag som möjliggör ett välgrundat beslut. Det betyder i praktiken att det med ett objektivt betraktelsesätt ska ha framstått – vid tiden för uppsägningen – som tämligen säkert att det förhöll sig på ett sådant sätt att bolaget hade rätt att säga upp försäkringen i förtid.

Bedömningen i detta fall

42. Länsförsäkringar har sagt upp CRs företagsförsäkring i förtid utan att rätt till detta har funnits. Frågan blir därmed om bolaget har handlat oaktsamt och därför är skadeståndsskyldigt.

43. Bolaget har grundat sitt beslut om uppsägning på att CR skulle ha lämnat oriktiga uppgifter om att korna stulits, varvid det hänvisats till att åtal väckts för bedrägeribrott, att bolaget tagit del av innehållet i förundersökningen och att CR var anhållen i ett par dygn.

44. CR förnekade gärningen, och utredningen kan inte sägas ha gett något omedelbart stöd för hans delaktighet. Mot den bakgrunden var det i nu aktuellt fall nödvändigt för försäkringsbolaget att komplettera utredningen genom ytterligare upplysningar, bl.a. från CR som avtalspart. Såvitt framkommit har

bolaget inte gett honom någon reell möjlighet att ge sin syn på hur korna försvunnit. Det framgår inte heller att Länsförsäkringar skulle ha gått miste om rätten till förtida uppsägning eller annars haft en beaktansvärd nackdel om frågan hade fått anstå något ytterligare.

45. Med hänsyn till detta och i belysning av det skyddssyfte som ligger bakom 8 kap. 6 § försäkringsavtalslagen kan Länsförsäkringar inte anses ha haft ett så stabilt underlag att det möjliggjorde ett välgrundat ställningstagande till frågan om förtida uppsägning.

46. Länsförsäkringar har därmed handlat oaktsamt vid uppsägningen och är därför i och för sig skadeståndsskyldigt mot CR. Hovrättens domslut ska alltså fastställas.

_____

_____

_____

I avgörandet har deltagit: justitieråden Gudmund Toijer, Ann-Christine Lindeblad, Dag Mattsson, Petter Asp och Stefan Reimer (referent)
Föredragande justitiesekreterare: Henrik Jonsson